

МОВАЗНАЎСТВА

УДК 808.26—316.4

Д. А. ЛАЎШУК

СТРУКТУРНА-ГРАМАТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКАЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

У апошнія дзесяцігоддзі беларускія лінгвісты прыкладаюць вялікія намаганні па ўпарадкаванні і сістэматызацыі галіновых тэрміналогій. Нягледзячы на гэта, многія пытанні да цяперашняга часу застаюцца недастаткова распрацаванымі. У прыватнасці, гэта датычыцца нацыянальнай сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Праца над упарадкаваннем апошняй немагчыма без падрабязнага разгляду структурна-граматычных асаблівасцей дадзенага пласта тэрміналагічнай лексікі. Спраба зрабіць гэта ажыццяўлялася, але на даволі вузкім матэрыяле [3]. Тут пастаўлена задача вырашыць гэта пытанне на лексічным матэрыяле, што датычыцца самых розных паняццяў і працэсаў сельскагаспадарчай галіны.

Згодна з найбольш пашыраным азначэннем [5, с. 508], тэрмін у плане выражэння — гэта слова ці словазлучэнне. В. П. Даніленка, акрамя названых структурных адзінак, вылучае яшчэ і сімвалы-словы [4, с. 37]. Сельскагаспадарчая тэрміналогія дае дастатковы матэрыял, каб высветліць, у якой ступені апраўдана выдзяленне гэтых адзінак.

1. Тэрміны-словы. Як вядома, адналексемныя намінацыі складаюць найбольш шматлікую групу ў любой галіновай тэрмінасістэме і ўтвараюць яе ядро. Сельскагаспадарчая тэрміналогія — не выключэнне, і ўжо на пачатковым этапе яе фарміравання тэрміны-словы складалі большую частку ўсіх найменняў [2] і з'явіліся асновай для далейшага папаўнення сельскагаспадарчай лексікі.

Паводле граматычнай структуры тэрміны-словы падзяляюцца на невытворныя, вытворныя, складаныя і складанаскарочаныя (абрэвіатуры).

Невытворныя тэрміны-словы ўключаюць у сябе як уласнабеларускія і агульнаславянскія сельскагаспадарчыя найменні, так і запазычаныя лексемы: *бель, борць, воск, гной, дуга, жыта, збожжа, зямля, капуста, кныр, лён, малако, матыка, плуг, пчала, рой, свішч, сена, травы, хлёў, шоўк, яйцо; аборт, абрыкос, агрэгат, азот, арфа, бекон, бульба, бурт, ворс, гібрыд, лейкоз, рыс, сад, салата, свіран, селекцыя, сілас, тарпа, фасолія, ферма, цапфа, чабан, эрозія* і інш.

У структурна-словаўтваральным плане невытворныя тэрміны-словы ўяўляюць сабой лексічныя адзінкі, эквівалентныя караню. Асаблівасцю іх з'яўляецца здольнасць не толькі шырока ўжывацца ў якасці намінатыўных адзінак, але і адыгрываць істотную ролю ў працэсе ўтварэння новых тэрмінаў. Напрыклад, ад невытворнага тэрміна «пчала» ў сельскагаспадарчай тэрміналогіі ўтвораны наступныя лексемы: *пчалаед, пчалазнаўства, пчаламатка, пчалапасака, пчальнік, пчаляр, пчолаапыленне, пчолагадавальнік, пчолагаспадарка, пчоласям'я* і інш.; ад тэрміна-слова «бульба»: *бульбавод, бульбакамбайн, бульбамыйка, бульбамялка, бульбасушэнне, бульбасховішча, бульбацёрка* і г. д.

У спалучэнні з рознымі часціцамі мовы невытворныя найменні — крыніца ўтварэння тэрміналагічных словазлучэнняў: «ферма» — *жывёлагадоўчая ферма, матачная ферма, мяса-малочная ферма, прамысловая адкормачная ферма, свінатаварная калгасная ферма, ферма буйной рагатай жывёлы, ферма вырошчвання маладняку, ферма пушных звяроў* і інш.

Вытворныя тэрміны — гэта адналексемныя найменні, што ўтвораны ў асноўным марфалагічным спосабам ад розных часціц мовы: *апарос, бортнік, буртавік, высадкі, гнілец, даенне, дажджаванне, жняярка, зажынкі, запашнік, зімоўнік, зябліва, касілка, мякіна, надой, недажын, нясушка, падкормка, падсвінак, пасынкаванне, праполка, саджанец, селекцыянер, угнаенне, удойнасць, хмялёўка, церабілка* і інш. З прыведзеных прыкладаў відаць, што вытворныя тэрміны ўтвораны як ад агульнаславянскіх найменняў, так і ад запазычаных тэрмінаадзінак.

Спецыфічнай асаблівасцю **складаных тэрмінаў-слоў**, або тэрмінаў-кампазітаў, з'яўляецца тое, што яны ўтвараюцца шляхам адначасовага спалучэння некалькіх каранёвых марфем, якія ў складаным найменні функцыянуюць як адна намінатыўная адзінка. У плане выражэння гэтыя лексічныя адзінкі суадносяцца з простым словам, а ў плане зместу — з сінтаксічным словазлучэннем. Але сэнсавыя адносіны паміж кампанентамі складанага слова нераўна-

значныя адносінам паміж словамі ў аналагічным словазлучэнні: значэнне першага кампанента з'яўляецца ўдакладняльным, дадатковым, значэнне канцавога, апорнага — асноўным.

Прадуктыўны тып у сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі складаюць тэрміны-кампазіты з апорным кампанентам, роўным самастойнаму слову. Гэта пераважна назоўнікі з падпарадкавальнымі адносінамі асноў: *буртаўкрывальнік, гноераскідальнік, дзёрназдымальнік, засушаўстойлівасць, збожжасклад, ільнюборка, коласапад'ёмнік, кормараздача* і г. д.

Складаныя тэрміны, у якіх першым кампанентам з'яўляецца ўсечаная аснова, — таксама нярэдка з'ява ў сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Найбольш часта ў якасці ўсечаных выступаюць інтэрнацыянальныя каранёвыя марфемы: *авіяпьяльнік, авіяпраполка, аўтазагрузчык, аўтапаенне, аўтапług, заасіды, заатэхніка, заатэхнія, зааферма, зоагігіена* і г. д. Радзей у сельскагаспадарчай тэрміналогіі ў якасці ўсечаных сустракаюцца звязаныя кампаненты інтэрнацыянальнага характару: *гідраінкубатар, гідрамодуль, монакультура* і інш.

Пераважная большасць складаных сельскагаспадарчых тэрмінаў ужываецца для намінацый розных адзінак тэхнікі: *аўтапагрузчык, бульбакапалка, бульбасаджалка, зернесушылка, глебапаглыбнік, ільномалатарня, каноплецерабілка, кармамяшалка, крупавейка, макухадрабілка, плодздымальнік, расадасаджалка, сенавалакуша, сіласарэзка, снаповязалка, электрамалатарня* і інш.

Тэрміны-кампазіты ўжываюцца таксама для называння:

— галін сельскай гаспадаркі (*авечкагадоўля, буракаводства, гусегадоўля, пладаводства, трусагадоўля* і г. д.);

— сельскагаспадарчых збудаванняў (*гусяферма, збожжасховішча, кармацэх, птушкаферма, свінасаўгас* і г. д.);

— працэсаў (*авіяпадкормка, аўтапаенне, глебастамленне, кармавытворчасць, пладазбор, свінаадкорм, сенаўборка, травасеянне* і г. д.);

— хімічных прэпаратаў для апрацоўкі і ўдабрэння глебы (*азотабактэрын, вітавакс, гліфасфат, метакурон, метафос* і г. д.);

— хвароб сельскагаспадарчых раслін і жывёл (*адэнаматоз, акарапідоз, акрамеланізм, актынабацылёз, крыптакакоз* і г. д.) і інш.

Такім чынам, існаванне ў сельскагаспадарчай тэрміналогіі складаных намінацый забяспечвае адпаведнасць іх такому важнаму патрабаванню да навуковага наймення, як сіцісласць.

Нязначную колькасць сельскагаспадарчых тэрмінаў аб'ядноўвае падгрупа тэрмінаў-слоў, якая ўключае **абрэвіятурныя найменні**. У гэтай падгрупе сустракаюцца абрэвіятуры двух відаў: 1) ініцыяльныя (*ТХАН* — трыхлорацэтат натрыю, *ПВС* — полівінілавы спірт, *ВКУ* — вадкія комплексныя ўгнаенні і г. д.); 2) складанаскарочаныя тэрміны (*дзяржплемгас, калгас, леспрамгас, лясгас, племзавод, племгас, рыбгас, саўгас* і г. д.).

Калі апошняя разнавіднасць абрэвіятур зразумелая амаль для ўсіх, хто валодае беларускай мовай, то першая абмяжоўваецца ўжываннем толькі ў вузкім коле спецыялістаў. У навуковай і навукова-папулярнай літаратуры пры першым ужыванні такія тэрміны абавязкова тлумачацца праз указанне на поўную назву частак, з якіх яны складаюцца.

Такім чынам, сярод тэрмінаў-слоў вылучаюцца наступныя найменні: 1) невытворныя; 2) вытворныя; 3) складаныя; 4) абрэвіятурныя.

2. Тэрміны-словазлучэнні. На сучасным этапе ўтварэнне састаўных тэрмінаў становіцца адным з самых прадуктыўных спосабаў намінацыі ў сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Прычына таму вельмі простая: сельскагаспадарчая вытворчасць развівалася, навука, што забяспечвае сучасныя тэхналогіі ў гэтай галіне, таксама не стаяла на месцы, а значыць, узнікла патрэба ў больш складаных тэрміналагічных адзінках для іх наймення.

У залежнасці ад колькасці кампанентаў выдзяляюцца наступныя тыпы састаўных тэрмінаў: а) двухкампанентныя; б) трохкампанентныя; в) шматкампанентныя.

Самую шматлікую групу ў сельскагаспадарчай лексіцы складаюць **двухкампанентныя тэрміны**. Сярод іх найбольшай прадуктыўнасцю адрозніваюцца наступныя структурныя мадэлі:

1) прыметнік + назоўнік: *асенняя ношка, вясновая н., галоўная н., летняя н., нектарная н., позняя н., пылковая н., ранняя н.* (пчалаводства); *гібкая барана, дарожная б., драўляная б., зорчатая б., ігольчатая б., камбінаваная б., конная б., пашавая б., рэйкавая б., садовая б., членістая б., універсальная б., шведская б.* (земляробства); *адстойны калодзеж, жывжэсборны к., малочны к., сіласны к.* (жывёлагадоўля) і г. д.

Першы кампанент у такіх атрыбутыўных словазлучэннях можа быць выражаны і складаным прыметнікам: *барабанна-сеткавая бульбакапалка, квадратна-гнездавая бульбасаджалка* (бульбаводства); *сушыльна-ачышчальны агрэгат, зернеачышчальна-пагрузачны а., машынна-трактарны а., мляна-трасільны а.* (сельскагаспадарчае машынабудаванне) і г. д.

Высокая прадуктыўнасць атрыбутыўных тэрмінаў-словазлучэнняў абумоўлена тым, што прыметнікі валодаюць здольнасцю ўказваць на розныя прыметы і якасці прадметаў, дыферэнцыраваць іх. Гэтыя прыметы, замацаваныя ў тэрміне, становяцца крытэрыем для выдзялення відавых паняццяў з класа аднародных, а таксама размежавання родавага і відавочнага паняццяў. Так, на базе сельскагаспадарчага тэрміна з агульным родавым паняццем «скура» пры дапамозе прыметнікаў-азначэнняў утваралася група тэрмінаў з відавым паняццем: *бычыная скура, каровіна с., конская с., марожаная с., сухасалёная с., сырая с.* і г. д.

Некаторыя з двухкампанентных сельскагаспадарчых тэрмінаў гэтай структурнай мадэлі маюць свае аднаслоўныя адпаведнікі: *земляная груша = тапінамбур, пчаліны клей = пропаліс, панікаючая цыбуля = слізун, спаржавая капуста = брокалі.* У большасці выпадкаў ролю адналексемнага эквівалента адыгрывае запазычаны назоўнік.

Да гэтай жа структурнай мадэлі можна аднесці і спалучэнні тыпу «парадкавы лічэбнік + назоўнік»: *першая дойка, другая дойка, трэцяя дойка, першая культура* і г. д;

2) назоўнік + назоўнік у назоўным склоне, т. зв. тэрміны-прыдаткі: *аграном-апрабатар, аграном-кансультант, аграном-механізатар, аграном-эканаміст; вулей-дуплянка, вулей-ляжак, вулей-стаяк; плуг-акучнік, плуг-бульбакапальнік, плуг-куп'ярэз, плуг-лушчыльнік, плуг-палольчык, плуг-рыхліцель, плуг-сеялка; шэрсць-абножка, шэрсць-брыль, шэрсць-дзягцярка, шэрсць-жаўтляк, шэрсць-лінька, шэрсць-сечка, шэрсць-таўро; яйцо-баўтун, яйцо-вылівак, яйцо-насечка, яйцо-прысушка, яйцо-тумак* і інш.;

3) назоўнік + назоўнік у родным склоне: *абкурванне пчол, забойшычк жывёлы, загушчанаць усходаў, задаванне корму, зараўноўванне барознаў, зараўняльнік арашальнікаў, індэкс целаскладу, інкубаванне яек, карамелізацыя мёду, контурнасць вузельчыкаў, мармуровасць мяса, меліэз пчол, настрыг воўны, падзёж жывёлы, перажоўванне корму, пладавітасць авечак, раенне пчол, рэактагеннасць вакцын, сірэнгафілэз курэй, тлустасць малака, узнаўленне статка, унясенне ўгнаенняў, усход псеваў, цэнуроз авечак, чарнаплеўчатасць пшаніцы* і г. д.

Меншай прадуктыўнасцю характарызуюцца ніжэйпрыведзеныя структурныя мадэлі састаўных сельскагаспадарчых тэрмінаў:

1) дзеяслоў + назоўнік у вінавальным склоне: *завяршаць стог, заганыць жывёлу, залажыць вопыт, запрэгчы коней, запятваць соты, кляпаць касу* і інш.;

2) назоўнік + прыслоўе: *баразна ўразвал, захаванне насыпам, захаванне ўроссыт, пасадка пучкамі, пасадка пад калок* і інш.;

3) дзеепрыметнік + назоўнік: *ільнасеючы калгас, птушкагадоўчы калгас, самазахопліваючы грэйфер, узбудынены калгас.*

На сучасным этапе развіцця сельскай гаспадаркі ўзнікаюць паняцці настолькі складаныя, што для адлюстравання іх нават істотных прымет у структуры тэрміна недастаткова двух кампанентаў. У такіх выпадках выкарыстоўваюцца трох-, а часам і шматкампанентныя тэрміны.

Што датычыцца **трохкампанентных** тэрмінаў, то носьбітамі відавочна прыметы з удакладняльнай інфармацыяй аб прадмеце, з'яве ці працэсе звычайна выступае прыметнік.

Найбольш прадуктыўнымі структурнымі мадэлямі такіх састаўных найменняў з'яўляюцца наступныя:

1) назоўнік + прыметнік + назоўнік у родным склоне: *адвод гравітацыйнай вільгаці, акурванне сотавага рамак, асяроддзе пажыўнае Кода, выяўленаць малочных вен, даўжыня разрыўная воўны, закрубленне воўнавага валокнаў, кармушка ясельнага тыпу, корм нізкай пажыўнасці, малако ранішняга ўдою, меліярацыя рыбавадных сажалак, надзяванне даільных стаканаў, патаўшчэнне скураной складкі, прылёжванне зялёнай масы, умяшчальнасць жывёлагадоўчага памяшкання* і інш.;

2) назоўнік + назоўнік у родным склоне + прыметнік: *абсямененасць малака бактэрыяльная, адзел шкілета восевы, ацэнка вымя эксэр'ерная, выкарыстанне пашы парцыённае, даўжыня тулава косая, захворванні пчол гнільцовыя, зніжэнне тэмпературы крытычнае, крывізна страўніка малая, ларынгатрахеіт птушак інфекцыйны, пажыўнасць корму агульная, перада жывёлы джэрсейская, прадукцыйнасць кароў малочная, работа пчол апьяляльна-мэдазборная, распад пчол мяшэчны, утрыманне жывёлы бязвыгульнае* і інш.;

3) назоўнік + прыметнік + прыметнік: *агрэгат дажджавальны двухканольны, барана балотная дыскавая, барана двайная дыскавая, барана ратацыйная нажавая, глеба дзярновая звязнапясчаная, глеба тарфяная сярэднемагутная, глеба шэрая лясная, плазма сухая цытратная, проба сімулянная ўнутрыкурная* і інш.;

4) прыметнік + назоўнік + назоўнік у родным склоне: *веснавое затапленне лугоў, кармавая вартасць расліны, мяккае валлё птушкі, насенны клубочак буракоў, універсальная драбілка кармоў, цвёрдае валлё птушкі* і інш.;

5) прыметнік + прыметнік + назоўнік у назоўным склоне: *афсетны дыскавы культыватар, дацкая чырвоная карова, драбнатраўны сухадольны луг, дзяржаўная насенная кніга, зімовая цяплічная культура, конская племянная кніга, навясны праматочны камбайн, папярэдні матачны пасеў* і інш.

У сельскагаспадарчай тэрмінасістэме ёсць і беспрыметнікавыя трохкампанентныя найменні. Найбольш прадуктыўнай тут з'яўляецца структура з трох назоўнікаў: *актывізацыя прарасання насення, альтэрнатыўны ўсходаў ільну, вынішчэнне насення грызунамі, гняздо сям'і пчол, дылатацыя жалудачка сэрца, каэфіцыент спадчыннасці Райта, набраканне клетак Купфера, падаўленне росту мікробаў, парода жывёлы лімузін, пераносчык узбуджальніка захворвання, працягласць такта ссання, рэакцыя звязвання камплементу* і інш.

У адзінкавых выпадках выкарыстоўваюцца структурныя мадэлі тыпу:

- 1) прыметнік + дзеепрыметнік + назоўнік: *шчытавая рэгулюючая засаўка*;
- 2) дзеепрыметнік + назоўнік + назоўнік: *наколваючы захват бульбасаджалкі*;
- 3) назоўнік + назоўнік + прыслоўе: *захоўванне брыкетаў насытам*.

Акрамя трохкампанентных у сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі дастаткова часта сустракаюцца і тэрміны з большай колькасцю кампанентаў: *амартызатар прычэпа коннай сеялкі, асяроддзе пажыўнае электрычнае Карташовай, бульбасаджалка з прыстасаваннем для радковага ўнясення ўгнаенняў, вакуум змыкання сасковай гумы, вымыванне элементаў з касцявой тканкі, дыскаванне раллі пад кармавыя культуры, кніга ўліку жывёлы па паказчыках адкорму, колькасць кармоў на сто грамаў прывагі, машына для ўборкі і ўкладкі бацвіння ў падоўжныя радкі, метады вільготнай камеры праверкі насення, прычэпны камбайн для ўборкі зялёнага гарошку, сховішча з натуральнай зменай паветра, утрыманне жывёлы беспрывязнае боксавае, халадзільнік для захоўвання малака ў бітонах* і г. д.

Што ж за прычына існавання такіх нязручных для карыстання найменняў? Чаму парушаецца адно з асноўных патрабаванняў да тэрміна — кароткасць? К. Я. Авербух тлумачыць узнікненне шматкампанентных тэрмінаў наступным чынам: «З'яўленне сёння вялікай колькасці шматслоўных тэрміналагічных спалучэнняў — патрабаванне часу, бо няўхільнае паглыбленне ведаў чалавецтва аб раней адкрытых прадметах і з'явах прымушае даследчыкаў дадаваць усё большую колькасць атрыбутаў да вядомых тэрмінаў» [1, с. 5]. Так, нельга не пагадзіцца, што шматслоўныя тэрміны найбольш поўна характарызуюць навуковыя паняцці, але ёсць у такога спосабу намінацыі і свае недахопы. Па-першае, шматкампанентныя найменні парушаюць патрабаванне быць кароткім да тэрміна, па-другое, часам нялёгка размежаваць шматслоўныя тэрміны і падобныя да іх сінтаксічныя спалучэнні слоў. Крытэрыў для іх адрознення наступны: калі тэрміналагічнае спалучэнне ўяўляе сабою структурнае і сэнсавое адзінства, валодае намінацыйнасцю і ўзнаўляльнасцю, то гэта спецыяльная лексічная адзінка, што функцыянуе падобна слову. Гэта значыць, размежаванню спрыяюць прыметы, што ўласцівы слову-тэрміну як асноўнай адзінцы прафесійнай мовы.

Такім чынам, большасць сельскагаспадарчых тэрмінаў-словазлучэнняў — двухкампанентныя адзінкі. У некаторых выпадках імкненне да дакладнасці ў абазначэнні з'явы ці працэсу вымушае спецыялістаў будаваць шматслоўныя, нязручныя ў выкарыстанні тэрміны.

Аналіз састаўных сельскагаспадарчых тэрмінаў не будзе поўным без разгляду пытання аб ступені ўнутранай злітнасці адзінак у тэрміналагічных словазлучэннях. У спецыяльнай літаратуры няма адзінай думкі наконт гэтай праблемы. Некаторыя даследчыкі выдзяляюць чатыры тыпы тэрмінаў-словазлучэнняў паводле ступені злітнасці кампанентаў: раскладальныя, умоўна раскладальныя, паўраскладальныя, нераскладальныя [6, с. 80]. Іншыя вылучаюць толькі два тыпы: раскладальныя (якія ў сваю чаргу падзяляюцца на свабодныя і несвабодныя) і нераскладальныя (тэрміны-фразеалагізмы) [4, с. 37] Асобныя аўтары [9, с. 97] абмяжоўваюцца выдзяленнем свабодных і несвабодных тэрмінаў-словазлучэнняў.

У дачыненні да сельскагаспадарчай тэрміналогіі, на наш погляд, мэтазгодна прытрымлівацца наступнай класіфікацыі:

- 1) свабодныя тэрміны-словазлучэнні;
- 2) устойлівыя тэрміны-словазлучэнні;
- 3) фразеалагічныя тэрміны-словазлучэнні.

Кампаненты **свабодных** тэрміналагічных словазлучэнняў не маюць строга фіксаванага месца ў складзе састаўнога наймення: *агрэгат дажджавальны двухкансольны, аўтакармушка вакуумная, дацкая чырвоная карова, навясны праматочны камбайн, плазма сухая цытратная, уні-*

версальная драбілка кармоў, утрыманне жывёлы беспрывязное боксавае і дажджавальны двухкан-
сольны агрэгат, вакуумная аўтакармушка, карова дацкая чырвоная, праматочны навясны камбайн,
сухая цытратная плазма, драбілка кармоў універсальная, беспрывязное боксавае ўтрыманне жывёлы.

Такія словазлучэнні адрознівае здольнасць кампанентаў свабодна спалучацца з іншымі
тэрмінаэлементамі для ўтварэння новага тэрміналагічнага наймення: *універсальная драбілка
кармоў — універсальная барана, сіласарэзка-драбілка, раздатчыкі кармоў стружкава-тросавыя.*

Устойлівыя тэрміналагічныя словазлучэнні адрозніваюць адносна пастаянны парадак слоў
і абмежаваная спалучальнасць з іншымі тэрмінаэлементамі: *акарапідоз пчол, акультураванне
глебы, парода свіней ландрас, парода авечак прэкос, раенне пчол.*

Кампаненты ўстойлівых тэрміналагічных словазлучэнняў, ужытыя ізалявана, могуць і не быць
тэрмінамі: *абросласць бычкоў — абросласць, працягласць такта ссаня — працягласць, такт* і інш.

Пры члянэнні ўстойлівых тэрміналагічных словазлучэнняў звычайна ўзнікае мнагазнач-
насць: *вакуум змыкання сасковай гумы — вакуум* (фізічны тэрмін), *рэакцыя звязвання кампле-
менту — рэакцыя* (хімічны тэрмін) і г. д.

Фразеалагічных састаўных тэрмінаў у беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі не так
многа. Яны ўяўляюць сабой найменні, значэнне якіх не выводзіцца з сумы значэнняў кампа-
нентаў словазлучэння: *вага жывая, гарэнне гною, гарэнне сена, гарэнне яблыкаў, шчупаковая галава.*

Лёгка заўважыць, што адзін з кампанентаў фразеалагічнага словазлучэння ўжываецца не ў
свабодным, прамым, а ў звязаным, пераносным значэнні, прыдаючы ўсяму спалучэнню асаблівую
семантычную спаянасць. Напрыклад, назоўнік *гарэнне* ў тэрміналагічным словазлучэнні
гарэнне яблыкаў утвораны ад дзеяслова *гарэць* у значэнні «ззяць бляскам, выдзяляцца яркімі
колерамі, афарбоўкай» [8, с. 36], у той час як асноўнае значэнне дзеяслова *гарэць* — «пад-
давацца дзеянню агню, знішчацца агнём» [8, с. 36].

Найбольшай прадуктыўнасцю ў сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі ха-
рактарызуюцца свабодныя тэрміналагічныя словазлучэнні.

3. Сімвалы-словы. Акрамя адналексемных тэрмінаў і тэрмінаў-словазлучэнняў, у сельска-
гаспадарчай тэрміналогіі прадстаўлены і трэці структурны тып тэрмінаў — сімвалы-словы.
Гэта асаблівы камбінаваны тып тэрміналагічнай намінацыі, у склад якой побач са слоўнымі
знакамі ўваходзяць сімвалы (літары, лічбы, графічныя знакі).

У сельскагаспадарчай тэрміналогіі сімвалы-словы і сімвалы выкарыстоўваюцца ў
асноўным для называння:

1) розных адзінак сельскагаспадарчай тэхнікі (*бульбамяшалка КМ-1,5; валакуша ВН-3,0;
зубавая барана БЗТС-1; плуг ПЛН-3-35; чызельны культыватар КЧ-5,1; шпурляк ШС-10*);

2) сартоў сельскагаспадарчых культур (*Беларуская 85, Верцю 1340, МДУР-1, УР-212,
ППГ-56, ГДС-30*).

Найўнасць асобных сімвалаў-слоў абумоўлена цеснай сувяззю сельскагаспадарчай навукі з
хіміяй: *палі з рН 5,5-6,0* (палі з глебай нейтральнай кіслотнасці), *гербіцыд 2М4ХП* і да т. п.

Такім чынам, у беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі прадстаўлены самыя розныя
структурныя тыпы спецыяльных найменняў: тэрміны-словы, састаўныя тэрміны і сімвалы-
словы. На сучасным этапе асновай сельскагаспадарчай лексікі з'яўляюцца састаўныя тэрміны.
Сярод іх найбольшай прадуктыўнасцю характарызуюцца атрыбутыўныя двухкампанентныя
словазлучэнні. Меншай прадуктыўнасцю ў параўнанні з апошнімі вызначаюцца адналек-
семныя тэрміны і сімвалы-словы.

Summary

This article deals with the analysis of the structural-grammar peculiarities of the Belarussian agricultural terminology. Productive structural groups of the agricultural terms are determined.

Літаратура

1. А в е р б у х К. Я. Стандартизация терминологии: Некоторые итоги и перспективы (К 50-летию деятельности по стандартизации терминологии) // Научно-техническая информация. Сер. 1. 1985. № 3.
2. Беларуская навуковая тэрмінологія. Вып. 19. Слоўнік сельскагаспадарчых тэрмінологіі (Проект). Менск, 1928.
3. Г р а к о в і ч Н. М. Спосабы намінацыі сартоў пшаніцы // Тэрміналагічны зборнік 87/88. С. 9—13.
4. Д а н и л е н к о В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М., 1977.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярисва. М., 1990.
6. Л о т т е Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. М., 1961.
7. Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі (Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН Беларусі) / Пад рэд. М. В. Бірылы, Г. У. Арашонкавай. Мінск, 1994.
8. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. (Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР) / Пад агульн. рэд. К. К. Атраховіча. Мінск, 1978. Т. 2.
9. Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі / Г. У. Арашонкава, А. М. Булька, У. В. Люшкік, А. І. Падлужны. Мінск, 1999.